

Альтерглобалізм та його форми

План

Соціально – політична модель сучасного суспільства

Останні десятиліття ХХ ст. ознаменувались подіями, які суттєво трансформували сучасну соціокультурну реальність. Йдеться про входження в життя суспільства новітніх інформаційних технологій, про формування та поширення в суспільстві резонуючого типу світовідчуття й світосприйняття, зміну розстановки основних політичних сил і теорій.

Якщо друга половина минулого століття проходила під знаком розвитку індустріального суспільства та ідейного протистояння лівих і правих ідеологій, то його останнє десятиліття й початок ХХІ ст. відмічається боротьбою держав, що активно модернізуються, і традиційних, а також зміною не тільки акцентів ідейних дискусій, а й еволюцією ідеологічних систем.

Відбулось як зближення і взаємопроникнення класичних ідеологічних доктрин, так і стрімке збільшення впливу на суспільство «мозаїчних» ідеологій, спрямованих на розв'язання питань із конкретною проблематикою, таких, як фемінізм, екологізм, неофашизм тощо.

Також особливістю сучасного ідеологічного дискурсу є те, що він розгортається в умовах, коли чим далі, тим усе важче визначити ціннісний аспект протистояння. Каменем спотикання сьогодні виступають наслідки технічного прогресу і глобалізація, а інші соціальні проблеми включаються в ідеологічний дискурс, якщо вони є наслідком глобалізації.

Соціально – політична модель сучасного суспільства

Сьогодні соціум, який пережив у минулому столітті протистояння двох потужних ідеологій — лібералізму і комунізму, — повернувся до нового протистояння, але вже глобального з точки зору території охоплення.

Йдеться про протистояння глобалізму й альтерглобалізму. При цьому зауважується, що глобалізм та альтерглобалізм не можна порівнювати з тотальними ідеологіями минулого, як і вважати основними ідеологіями сучасності. Це, скоріше, полюси протистояння й конкурентної боротьби за суспільну свідомість.

Глобалізм як ідейна складова процесу глобалізації

- Глобалізм можна визначити як ідейну складову процесу глобалізації, як форму політичної свідомості, побудовану на принципах і цінностях неолібералізму, носієм якої є транснаціональна еліта, інституціалізована тією чи іншою мірою урядами розвинених держав, ТНК, різними неурядовими організаціями (МВФ, СОТ, НАФТА, ЄБРР тощо), деякими політичними партіями.
- Певною мірою ідеологія глобалізму виникла як реакція суспільства на обмеженість можливостей існуючої системи, її невідповідність потребам та запитам соціально – економічного розвитку. Її ідеї, цілі, механізми і засоби виявили контраст між старою політикою й її новим типом, характерними рисами яких, відповідно, є «закритість» і національно – державний суверенітет та «відкритість» з орієнтацією на міждержавну взаємодію і мультикультуралізм.

Наслідки нового типу світових політичних, економічних та соціокультурних відносин не могли залишитись поза увагою наукової спільноти й громадськості

- Реакцією на глобальну історичну ситуацію та очевидні тенденції розвитку в західному суспільстві став рух спротиву — антиглобалістський рух.
- Зазначені події повернули в кінці ХХ т. актуальність ідеологічного дискурсу, збільшивши і кількість публікацій, присвячених вивченню феноменів глобалізму й антиглобалізму (на той час поняття «альтерглобалізм» ще не було поширеним). У цьому контексті слід зауважити, що, якщо говорити про глобалізм, то ні в кого не викликає сумніву, що йдеться про тотальне втілення ідей і цінностей неолібералізму. Стосовно ж антиглобалістського руху говорити про єдину систему ідей, цінностей та поглядів не доводиться. Що ж означає цей рух спротиву ідеології глобалізму, які ідеї, цінності й принципи він відстоює?
- Пошук відповіді на це питання якраз і є метою пропонованої лекції, що передбачає виявлення сутності альтерглобалізму, його ідейної і ціннісної платформи, визначення внутрішніх протиріч та потенціалу для перетворення неоліберальної глобалізації у альтернативну, засновану на гуманістичних пріоритетах.

Вивчаючи ідейні й ціннісні засади антиглобалізму, слід зауважити, що сьогодні всі дослідження суспільного життя здійснюються в рамках концепту глобалізації, і часто в контексті її негативних наслідків

А тому роботи, в яких викриваються негативні явища глобалізації, є джерелами дослідження цінностей та ідей руху, що протистоїть неоліберальній глобалізації.

Такими є праці А. Каллінікоса, Ф. Утара, І. Валлерстайна, Б. Кагарлицького, А. Уткіна, О. Бузгаліна, М. Хомського і інших скептиків глобалізації. Різні сторони зіткнення глобалізму і антиглобалізму висвітлюються такими дослідниками, як К. Майданик, С. Перегудов, М. Чешков, А. Субетто. Висвітленню цінностей глобалізму та антиглобалізму в різних вимірах присвячені роботи: С. Торроу, Д. Сороса, С. Аміна, Н. Кляйн, М. Коллона, О. Бузгаліна, Г. Дилигенського — в економічній сфері; О. Панаріна, Т. Савицької, К. Кшифтофа — в соціокультурній. Наслідки поширення глобалізму в політиці та економіці досліджували багато науковців. Найбільш визнаними з них є праці У. Бека, М. Кастельса, Дж. Стігліца, П. Дракера, І. Валлерстайна, А. Уткіна, В. Кузнецова й інших. Питання співвідношення цінностей глобалізму і моральних принципів розглядаються в дослідженнях В. Іноземцева, О. Панаріна, К. Шахназарова та ін. Аналізу етапів розвитку антиглобалізму (альтерглобалізму), висвітленню його світогляду, програмних принципів, ідейних засад присвячені праці О. Бузгаліна, Д. Еріксон, І. Левіна, К. Майданика, М. Косолапова, А. Вебера, Є. Полиновської, Л. Захарова, М. Трофименка, А. Кузнецова, А. Алюшиної та ін. Питання співвідношення ідеології глобалізму та альтерглобалізму з ціннісними системами класичних ідеологій вивчаються в роботах М. Чешкова, Н. Рогожиної та ін.

Антиглобалістський рух

- це загальний термін, яким позначають діяльність громадських організацій, ініціативних груп, рухів, ідейних течій, які мають певну політичну позицію і ведуть боротьбу з економічними, політичними, соціальними, культурними та екологічними наслідками глобалізації в її сучасній формі.

Використання префікса «анти» у назві руху зображує його представників як противників глобалізації. Тому деякі теоретики антиглобалізму вважають таку назву некоректною, оскільки переважна більшість антиглобалістів виступає не проти глобалізації як такої, адже це неминучий, об'єктивний історичний процес, а саме проти її негативних проявів, тому пропонують вживати поняття «альтерглобалістичний рух», тобто рух за «альтернативну глобалізацію».

Визначення альтерглобалізму

А. Каллінікос зазначає: «...Рух антиглобалізму — є цілковито абсурдною назвою для руху, яка підкреслює свій міжнародний характер і яка вельми ефективно може мобілізувати людей усіх п'яти континентів, долаючи національні кордони». Визначення «альтерглобалізм» утвердилось на цей час не тільки серед учасників руху, а й у західній пресі та в науковій спільноті.

Визначення альтерглобалізму

Під альтерглобалізмом розуміють сукупність ідейних течій, які виступають не проти глобалізації як такої, а за альтернативну глобалізацію, що базується на засадах модернізації як перетворенні соціуму.

Щодо системи антиглобалізму, то вона розуміється, перш за все, як цінності крайніх правих та лівих рухів, поєднані з практикою анархізму, жорсткого націоналізму та екстремізму. Тобто, лише незначна радикальна складова руху (ультраправі націоналістичні і фундаменталістські течії) представлена саме антиглобалістськими поглядами, неприйняттям глобалізації як об'єктивного історичного процесу. Глобалізація ними розглядається як проект, що відповідає інтересам лише певних соціальних прошарків і не є незворотним.

Взаємовідносини альтерглобалізму та антиглобалізму іноді розглядають як відношення базису і надбудови, де альтерглобалізм виступає теоретичною надбудовою практики антиглобалістичного руху.

Форми альтерглобалістського руху

Масові акції, кампанії протесту і громадської непокори, що супроводжуються ходами й мітингами за участю тисяч і навіть сотень тисяч людей по всьому світу.

Соціальні форуми різного рівня. Найпомітнішим серед них є *Всесвітній соціальний форум (ВСФ)*, який проводиться щорічно з 2001 р. на противагу Всесвітньому економічному форуму в Давосі. На ньому зустрічаються представники антиглобалістів, зелених, жіночого, студентських та інших соціальних рухів, неурядових організацій, проектів й ініціатив. Тобто, при спільній загальній спрямованості цього руху, зокрема проти домінування глобальних ТНК, світових організацій, таких, як СОТ, МВФ, ЄБРР, Всесвітнього банку, Організації економічного співробітництва і розвитку тощо, він дуже різномірний.

Ідеї, які лежать в основі альтерглобалістського руху

- Учасники руху не тільки сповідують різні, визначальні саме для свого угруповання ідейні погляди, цінності, настанови, а й різні, іноді навіть протилежні, вихідні позиції щодо самої глобалізації, по – різному уявляючи альтернативу цьому явищу та шляхи і методи її реалізації. І це не дивно, адже одна частина бореться з наслідками й ефектами глобалізації, інша, представлена громадськими та політичними рухами, відстоює ідеї екологічні, пацифістські, ліворадикальні, комуністичні, анархістські, солідарності з «третім світом» тощо; дехто виступає проти звуження демократії та за розширення прав людини і громадянина.
- Але всі вони сходяться на критиці неоліберального варіанта капіталізму та інститутів, що його репрезентують. Така строкатість рухів є джерелом критики їх із боку суб'єктів світового панування, які вказують на ідейну нечіткість, розпорошеність, а тому і їх неготовність кинути виклик існуючій системі.

Ідеї, які лежать в основі альтерглобалістського руху

- різноманітність громадських організацій, ідейних течій та груп за інтересами, які є учасниками альтерглобалістського руху, визначає його організаційну особливість — відсутність чіткої, певним чином оформленої структури. Втім, самі антиглобалісти вбачають у цьому перевагу, вважають таку форму принципово новим типом організації, заснованим на мережевому принципі та діалозі. Такою формою альтерглобалізм демонструє альтернативу централізованим, ієрархічним, бюрократичним, спрямованим на отримання та утримання влади структурам, зокрема політичним партіям лівого спектра. Замість централізованої структури на чолі з лідером альтерглобалістський рух представлений гнучкою коаліцією транснаціональних, національних та локальних рухів із різними пріоритетами.

Принципи альтерглобалістського руху

- серед основних рис мережної соціальної організації О. Бузгалін називає: неієрархічність, децентралізацію, переважно горизонтальну та/або функціональну кооперацію учасників; гнучкість, рухливість, мінливість форм та конфігурацій, легкість і швидкість створення та розпаду структур; відкритість мережі для «входу» й «виходу», загальнодоступність ресурсів (перш за все, інформаційних) мережі; рівноправність учасників мережі, незалежно від їх ролі, масштабу, ресурсів, не лише некомерційний, а й антиринковий характер діяльності; унікальність мережі.
- функціонування руху, окрім принципу мережності, базується на принципах інтернаціоналізму, інтеркласовості та інтерідеологічності, антигегемоністичності, співпраці та солідарності, на принципі вільної, добровільної, працюючої асоціації, а також на принципах самоорганізації і самоуправління як механізмах життєдіяльності руху, що проявляються у формах мережної демократії, консенсусної демократії, демократії участі.

Всесвітній соціальний форум (ВСФ)

- Питання організації викликає не лише зовнішню критику, а й суперечки всередині руху.
- Починаючи з 2001 р., ініціатори ВСФ почали перетворювати його з одиничної щорічної акції у постійно діючий рух глобального характеру, що знайшло відображення у прийнятій у 2001 р. «Хартії принципів ВСФ». Тобто «організатори ВСФ стали на шлях створення міжнародної політичної організації, здатної завдяки своїй розгалуженій структурі зайняти лідируючі позиції у антиглобалістському русі, потіснивши як у практичній діяльності, так і в галузі ідеологічної боротьби більш радикальні, але менш організовані об'єднання»
- Ще в 2000 р. у декількох країнах були створені мобілізаційні (організаційні) комітети ВСФ, завданням яких був збір інформації з питань, що виносились на порядок денний з'їзду ВСФ, а також установа контактів з організаціями, які можуть бути залучені до участі у Форумі. До проведення Форуму в 2002 р. комітети діяли вже у понад 30 країнах світу.

Всесвітній соціальний форум (ВСФ)

- В 2002 р. з метою чіткої координації дій був створений головний орган руху — Міжнародна рада, до якої увійшли 150 представників на засадах репрезентативності, а не виборності.
- З одного боку, якби вона була виборною, структура ВСФ стала б ієрархічною. Але чи «демократично» це? Міжнародна рада виносить важливі рішення — де проводити зустріч, хто буде виступати на пленарних засіданнях («зірки» форуму), кого можна, а кого не можна відсторонити від участі у форумі. Більшість засідань організується за принципом «знизу вгору», але «на засіданнях, де аналізується структура ВСФ, багато хто висловлюється за більшу відкритість у прийнятті рішень.

Всесвітній соціальний форум (ВСФ)

- Багато хто з дослідників руху погоджується, що, незважаючи на декларовану «децентралізацію» ВСФ та відсутність формальних структур організацій – учасниць руху, Форум все ж має єдину структуру координації, постачання інформації, а отже, й управління (спрямування) своїх національних відділень, а також керівні органи, які вибудовують єдину стратегію діяльності ВСФ.
- Рішення, проведені через МР ВСФ, є обов'язковими для виконання всіма мобілізаційними комітетами на місцях. При тому, що така система допускає наявність зворотного зв'язку між комітетами і Радою, ВСФ, на думку дослідника, постає як міжнародна політична організація з достатньо чіткими та ієрархічно вивіреними механізмами, що дозволяють координувати інформаційні потоки та контролювати зв'язки і діяльність. А найголовніше — це дає можливість впливати на свідомість різних учасників руху та втілювати єдині ідейно – політичні настанови з тим, щоб прийняти спільну ідеологічну платформу.

- Уже після перших демонстрацій та акцій протесту протягом 1999–2000 рр. стало зрозуміло, що серед антиглобалістів (на той час ще не утвердилось визначення «альтерглобалізм») немає єдиної думки щодо тактики протестів.
- Помірковані наполягали на винятково ненасильницьких діях, допускаючи у кращому випадку акції блокади та громадської непокори.
- Радикально ж налаштовані протестувальники, об'єднані у «Чорний блок», використовували акти саботажу, вандалізму, биття вітрин установ, які, на їхню думку, були втіленням глобалізації.
- На перших порах у русі робились спроби «співіснування» та «розподілу праці» між поміркованими і радикалами. Так, у 2000 році у Празі учасники протестів поділились на три групи, які з різних боків прямували маршем до центру проведення конференції Світового банку та МВФ. Одна група — «Жовтий марш» — організувала різні форми громадянської непокори, інша — «Рожево – сріблястий марш» — театралізовані і карнавальні вистави, третя — «Синій марш» — вступала у насильницькі сутички з поліцією. У 2001 році протести, що пройшли у Вашингтоні, Давосі, Квебеку, Гетеборгу, Генуї, стали більш масштабними. Найгучнішою стала акція у Генуї в липні 2001р., після якої протиріччя між поміркованими та радикалами загострились. І хоча офіційного розколу руху не сталось, з того часу була запроваджена практика паралельних заходів, що організовувались різними течіями руху.

Спільна світоглядна концепція альтерглобалістського руху

- Визначення спільної світоглядної концепції супроводжується складностями, пов'язаними з широтою та строкатістю самого руху, великою кількістю різних організацій з різних країн та регіонів світу, що мають власні програми. На цей час інтегруючим потенціалом наділена антикапіталістична, антинеоліберальна ідея, яка може підірвати логіку капіталу. А тому спроби розробки моделі альтернативного соціального порядку здійснюються, в основному, в межах докультивування і оновлення соціал – демократичних ідей та неомарксистських поглядів, спрямованих на подолання світового панування ТНК і глобальної еліти.

Спільна світоглядна концепція альтерглобалістського руху

в економічній сфері цей рух виступає проти неоліберальних правил глобальної торгівлі, через які вся влада, капітал і багатство опинились у руках ТНК, проти використання ринку та грошей як єдиного мірила ефективності, проти зростання бідності й маргіналізації цілих народів і регіонів, проти приватизації олігархами природних ресурсів, проти соціальної несправедливості й маніпулювання трудящими. Учасники руху вимагають реконструкції світових економічних інститутів (МВФ, Світовий банк, СОТ), які асоціюються з економічною асиметрією і соціальною несправедливістю — їх демократизації та «прозорості», а радикальніші — їх ліквідації. Зменшення розриву між багатими і бідними пропонується здійснити за допомогою низки заходів, таких, як податок Тобіна на фінансові спекуляції та використання його для підтримки країн Півдня, списання боргів країнам третього світу, припинення використання ембарго й інших санкцій проти країн - «політичних опонентів».

Спільна світоглядна концепція альтерглобалістського руху

- Політична сфера за умов сучасної глобалізації є продовженням економічних відносин, запроваджених глобальною елітою, а тому страждає на недугу недемократичності. Відповідно, рух за альтернативну глобалізацію виступає проти антидемократичної політики глобальної еліти та за верховенство прав людини. Під критику підпадає неоліберальна ідеологія, ліберальна складова якої зростає на шкоду демократичній. Рух засуджує зовнішнє втручання у внутрішні справи держав, використання політики «подвійних стандартів». Рух продовжує боротьбу за рівність можливостей усіх верств населення й громадянські права. Злочином проти людства вважаються неоколоніалізм та рабство, які досі мають місце у відносинах між країнами першого світу і країнами, що розвиваються. Рух відкидає війну як засіб вирішення конфліктів та не сприймає сучасні форми і методи боротьби з тероризмом, а також виступає проти переозброєння та торгівлі зброєю, вимагає припинити репресії щодо учасників руху і криміналізацію соціальних протестів.

Спільна світоглядна концепція альтерглобалістського руху

Соціально – екологічні вимоги руху мають на меті негативних наслідків для навколишнього середовища, здоров'я людей та умов життя народів, спричинених неоліберальною глобалізацією. Їх вимоги спрямовані на визнання життя і здоров'я основними правами, задоволенню яких мають підпорядковуватись економічні рішення. Деградацію природного середовища та погіршення якості життя можна припинити, на думку учасників руху, тільки зміною економічного порядку. Рух вимагає також припинення приватизації й комерціалізації наукових розробок у сфері трансгенних продуктів і продуктів клонування. Досягнення ж позитивних результатів у цьому напрямі обумовлюється й формуванням сучасним людством світогляду, виходячи з позицій відповідальності за все живе на планеті, правил безпеки та збереження стійкої рівноваги.

